

VALSTS PREZIDENTA VIETAS IZPILDĪŠANA UN INFORMĀCIJA PAR VIŅA VESELĪBAS STĀVOKLI: TIESISKIE ASPEKTI

Kristīne Jaunzeme,

Valsts prezidenta likumdošanas un juridiskā padomniece

Par Valsts prezidenta vietas izpildīšanu

Pamatojoties uz Valsts prezidenta 2016. gada 19. janvāra paziņojumu Nr. 2 par Valsts prezidenta vietas izpildīšanu, no 2016. gada 20. janvāra Valsts prezidenta vietu viņa slimības laikā līdz turpmākam Valsts prezidenta paziņojumam izpilda Saeimas priekšsēdētāja. Saeimas priekšsēdētājas pilnvaru apjomu, izpildot Valsts prezidenta vietu, nosaka Latvijas Republikas Satversmes 52. panta otrais teikums.

Šajā laikā, līdzīgi kā Valsts prezidentam atrodoties atvaļinājumā vai ārpus valsts robežām, Saeimas priekšsēdētāja pilda tikai tos Valsts prezidenta amata pienākumus, kuru izmantošana nav atkarīga no Valsts prezidenta ieskata un gribas. Šādi pienākumi, piemēram, ir likumu izsludināšana un likuma publicēšanas apturēšana uz diviem mēnešiem, ja to prasa viena trešā daļa Saeimas locekļu.

Saeimas priekšsēdētāja Ināra Mūrniece arī iepriekš ir izpildījusi Valsts prezidenta vietu viņa prombūtnes laikā. Valsts prezidenta pārejoša darbnespēja šajā kontekstā ne ar ko neatšķiras no viņa prombūtnes atvaļinājuma laikā vai atrašanās ārpus valsts robežām. Izpildot Valsts prezidenta vietu, Saeimas priekšsēdētāja var īstenot tos Valsts prezidenta amata pienākumus, kuri ir izpildāmi obligāti un kuru īstenošana nav saistīta ar Valsts prezidenta gribas izpaušanos. Šādi pienākumi, piemēram, ir likumu izsludināšana (Satversmes 69. pants), likuma publicēšanas apturēšana uz diviem mēnešiem, ja to prasa viena trešā daļa Saeimas locekļu (Satversmes 72. panta otrais teikums) un citi līdzīgi pienākumi.

Tikai Valsts prezidents var aicināt Ministru prezidenta amata kandidātu sastādīt Ministru kabinetu, apžēlot noziedzniekus, ierosināt Saeimas atlaišanu un veikt citas pilnvaras, kas ir atkarīgas no Valsts prezidenta ieskata.

Par tiesībām uz informāciju par Valsts prezidenta veselību

Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas citastarp ietver arī tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju. Ziņas par valsts vadītāju veselības stāvokli nevar būt valsts noslēpums un nedrīkst ierobežot pieejamību šādai informācijai. To nosaka Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmais teikums un likuma "Par valsts noslēpumu" 5. panta 6. punkts.

Vienlaikus Latvijas Republikas Satversmes 116. pants paredz, ka 100. pantā garantētās tiesības uz vārda brīvību var tikt ierobežotas, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Atbilstoši Fizisko personu datu aizsardzības likumam ikvienai personai ir tiesības uz savu personas datu aizsardzību; personas datu apstrāde ir atļauta tikai tad, ja likumā nav noteikts citādi un ja ir datu subjekta piekrišana vai datu apstrāde nepieciešama, lai nodrošinātu sabiedrības interešu ievērošanu (6. pants un 7. panta 1. un 5. punkts).

Likumā "Par valsts noslēpumu" ietvertais formulējums attiecībā uz informācijas izpaušanu par "valsts vadītāju veselības stāvokli" pirmsšķietami rada iespaidu par sabiedrības tiesībām saņemt jebkādu informāciju par Valsts prezidenta veselības stāvokli. Neviena norma neprecīzē sniedzamās informācijas apjomu un detalizācijas pakāpi.

Tāpēc, nosakot to, kāda informācija par Valsts prezidenta veselības stāvokli ir sniedzama, jāmeklē līdzsvars starp sabiedrības tiesībām zināt un būtisku sabiedrības interešu ievērošanas nodrošināšanu, no vienas puses, un Valsts prezidenta tiesībām uz privātumu, no otras puses.

Atbilstoši šobrīd spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam sabiedrībai ir tiesības zināt vispārējas ziņas par Valsts prezidenta veselības stāvokli, kā arī obligāti ir sniedzama tāda informācija, kas ļauj izdarīt secinājumus par to, vai Valsts prezidents ir aizkavēts un spēj pildīt savus pienākumus.

Ziņas par Valsts prezidenta veselības stāvokli var būt arī kas privāts, ko sabiedrībai nav tiesības zināt bez Valsts prezidenta piekrišanas. Latvijas Republikas Satversmes 96. pantā garantētās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību kopsakarā ar 116. pantā noteikto ietvaru šo tiesību ierobežošanai arī Valsts prezidentam atstāj vismaz minimālu privātās dzīves neaizskaramības standartu.

Prof. Dr. iur. **Aivars Endziņš**, Valsts prezidenta kancelejas Tiesiskās vides pilnveides komisijas priekšsēdētājs

Edgars Pastars, zvērīnātu advokātu biroja "Cobalt" vecākais jurists, konstitucionālo tiesību eksperts

Satversmes 52. pants noteic, ka Saeimas priekšsēdētājs izpilda Valsts prezidenta vietu, ja pēdējais aizkavēts izpildīt savu amatu. Jautājums ir, vai prezidenta vietas izpildītājs ir apveltīts ar visām Valsts prezidenta amata pilnvarām. Neapšaubāmi nē.

Saeimas priekšsēdētājam nav tiesības ierosināt Saeimas atļaušanu (48. pants), aicināt kādu personu sastādīt Ministru kabinetu (56. pants), apzēlot noziedzniekus, par kuriem tiesas spriedums stājies likumīgā spēkā (45. pants), sasaukt un vadīt ārkārtējas Ministru kabineta sēdes (46. pants), prasīt likuma atļaušanu uz diviem mēnešiem pēc savas iniciatīvas.

Saeimas priekšsēdētājam, pildot Valsts prezidenta pienākumus, ir tiesības izsludināt Saeimā pieņemtos likumus (69. pants), reprezentēt valsti starptautiski, izpildīt Saeimas lēmumus par starptautisku līgumu ratificēšanu, bet nevar iecelt Latvijas diplomātiskos priekštāvjus (41. pants).

Notikumi saistībā ar Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa veselības stāvokli publiskajā telpā raisījuši diskusiju par to, cik plašas ir Saeimas priekšsēdētāja pilnvaras, aizvietojojam valsts augstāko amatpersonu. Šajā sakarā izskan daudz spekulāciju, lai gan Latvijas konstitucionālajās tiesībās šis jautājums jau ir skaidri definēts.

Šobrīd publiskajā telpā izskan diezgan daudz spekulāciju par to, kāds tieši ir Saeimas priekšsēdētāja pilnvaru apjoms, aizvietojojam Valsts prezidentu. Juristiem, kuri ir pētījuši konstitucionālās tiesības, tas vienmēr ir bijis diezgan skaidrs un par to fundamentāli jautājumi nekad nav radušies, ja nu vienīgi diskutēts par atsevišķām detaļām. Līdz ar to šobrīd būtu jāpārtrauc radīt jaunas spekulācijas par to, ko tieši R. Vējoņa prombūtnē viņu aizvietojošā Saeimas priekšsēdētāja Ināra Mūrniece drikst vai nedrīkst darīt.

PAR VALSTS PREZIDENTA PIENĀKUMU IZPILDI VIŅA SLIMĪBAS LAIKĀ

No Valsts prezidenta kancelejas 21. janvāra preses relīzes "Valsts prezidenta veselība uzlabojas; valstij būtiski darbi netiek kavēti":

"[...] Kā zināms, pamatojoties uz Valsts prezidenta 2016. gada 19. janvāra paziņojumu Nr 2 par Valsts prezidenta vietas izpildīšanu, no 2016. gada 20. janvāra Valsts prezidenta vietu viņa slimības laikā līdz turpmākam Valsts prezidenta paziņojumam izpilda Saeimas priekšsēdētāja. Saeimas priekšsēdētājas pilnvaru apjomu, izpildot Valsts prezidenta vietu, nosaka Latvijas Republikas Satversmes 52. panta otrais teikums.

Šajā laikā, līdzīgi kā Valsts prezidentam atrodies atvaļinājumā vai ārpus valsts robežām, Saeimas priekšsēdētāja pilda tikai tos Valsts prezidenta amata pienākumus, kuru izmantošana nav atkarīga no Valsts prezidenta ieskata un gribas. Šādi pienākumi, piemēram, ir likumu izsludināšana un likuma publicēšanas apturēšana uz diviem mēnešiem, ja to prasa viena trešā daļa Saeimas locekļu.

Valsts prezidenta dienas kārtība pašreiz ir aktualizēta atbilstoši situācijai, nodrošinot to, ka netiek kavēti kādi valstij būtiski darbi. [...]"

No Saeimas Preses dienesta 21. janvāra preses relīzes "Mūrniece vēl Valsts prezidentam drīzu izveseļošanu un apliecina, ka tiek risināti valstī aktuālie jautājumi":

"Šodien, 21. janvārī, notika Saeimas priekšsēdētājas Ināras Mūrnieces un Valsts prezidenta kancelejas vadītāja Gunta Puķīša tikšanās. [...]"

Tikšanās laikā valsts amatpersonas arī pārrunāja aktuālos dienas kārtības jautājumus, kā arī valsts institūciju sadarbību un informācijas apmaiņu Valsts prezidenta slimības laikā.

Valsts amatpersonas bija vienisprātis, ka šobrīd, kopīgi sadarbojoties, Saeima, Ministru kabinets un Valsts prezidenta kanceleja spēj reaģēt uz visiem notikumiem valstī un risināt visus aktuālos jautājumus.

Kā zināms, pamatojoties uz Valsts prezidenta 2016. gada 19. janvāra paziņojumu Nr. 2 par Valsts prezidenta vietas izpildīšanu, no 2016. gada 20. janvāra Valsts prezidenta vietu viņa slimības laikā līdz turpmākam Valsts prezidenta paziņojumam izpilda Saeimas priekšsēdētāja. Saeimas priekšsēdētājas pilnvaru apjomu, izpildot Valsts prezidenta vietu, nosaka Latvijas Republikas Satversmes 52. panta otrais teikums.

Šajā laikā, līdzīgi kā Valsts prezidentam atrodies atvaļinājumā vai ārpus valsts robežām, Saeimas priekšsēdētāja pilda tikai tos Valsts prezidenta amata pienākumus, kuru izmantošana nav atkarīga no Valsts prezidenta ieskata un gribas. Šādi pienākumi, piemēram, ir likumu izsludināšana un likuma publicēšanas apturēšana uz diviem mēnešiem, ja to prasa viena trešā daļa Saeimas locekļu. [...]"

Ir skaidrs, ka Saeimas priekšsēdētāja pilnvaru apjoms, aizvietojo Valsts prezidentu, ir ļoti ierobežots. Kamēr Valsts prezidents ir pie apziņas un pats var pildīt savus pienākumus, kaut vai dodot norādījumus telefoniski vai parakstot dokumentus, viņš to var darīt, gan būdams ārzemēs, gan slimnīcā, tostarp atveseļojoties stacionārā. Līdz ar to šobrīd nevarētu uzskatīt, ka tagad visas prezidenta pilnvaras kā varas zīlis simboliski ir pārgājušas Saeimas priekšsēdētājai. Tā nav!

Saeimas priekšsēdētājs ir tikai viesis Valsts prezidenta institūcijā un tikai tajā daļā, cik prezidents pats to ļauj. Līdzšinējā praksē Valsts prezidenta prombūtnē tā ir bijusi vienīgi likumu izsludināšana, un arī tad parasti tiek saskaņots, kuru likumu izsludinās prezidents pats un kuru – Saeimas priekšsēdētājs. Līdz ar to Saeimas priekšsēdētāja tagad nevar atlocīt piedurknes un paziņot: es šeit strādāšu! Kā saprotams no publiskajā telpā izskanējušām ziņām, arī pati Saeimas priekšsēdētāja tā neuzskata un rīkosies godprātīgi.

Dažkārt esmu dzirdējis atsauci uz šķietamu analogiju, ka, aizvietojo Ministru prezidentu, ministrs gan var darīt visu. Jāņem vērā, ka šis ir Satversmes līmeņa regulējums par Valsts prezidenta aizvietošanu un analogija ar Ministru kabinetu šajās lietās noteikti nav piemērojama. Turklāt arī attiecībā uz ministriem praksē ir bijuši vairāki ieteicamie aprobežojumi, ko viņa aizvietotājs nedrīkstētu iesākt.

Latvijas konstitucionālajās tiesībās vienmēr ir bijis raksturīgs princips, ka Valsts prezidents un Saeimas priekšsēdētājs aizvietošanas laikā, ja tā var sacīt, ir saziņā viens ar otru. Tas ir, vienmēr tiek panākta vienošanās par to, ko darīs viens un ko – otrs. Līdz ar to, ja Valsts prezidents attiecīgi vienojas ar Saeimas priekšsēdētāju, līdztekus likumu izsludināšanai tam var uzticēt vēl kādus papildu uzdevumus. Piemēram, kā tas plašāk izskanējis, slimības dēļ R. Vējonis nevarēja pieņemt jaunievēlētās Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas zvērestu, lai viņa varētu sākt pildīt amata pienākumus. Taču, ja prezidents ar Saeimas priekšsēdētāju vienotos, neredzu šķēršļus tam, ka D. Rezevskas zvērestu Valsts prezidenta uzdevumā pieņemtu viņu aizvietojošā Saeimas priekšsēdētāja. Tāpat viņai varētu tikt uzticēta arī kāda tehniska dokumenta vai apsveikuma parakstīšana un tamlīdzīgi.

Jebkurā gadījumā vienmēr ir jāvērtē konkrētais konteksts, bet nevar būt tāda pieeja, ka Valsts prezidents ir darba nespējīgs, tātad viņš neko nedrīkst darīt un nedara. Prezidents, pat būdams slimnīcā, tur atrodas ar visām savām pilnvarām. Ar to viņš atšķiras no citiem, kuri, atrodoties pārejošā darba nespējā jeb, kā tautā saka, uz slimības lapas, faktiski nestrādā. Tādēļ Saeimas priekšsēdētājs tikai izpilda prezidenta vietu, un tas ir iespējams vienīgi tiktāl, ka veic pienākumus, kur nav vajadzīga rīcības brīvība vai savs personisks ieskaits. Izpildīšanu aprobežo tas, cik pats Valsts prezidents to atļauj.

Tas, kas Latvijas vēsturē ir bijis diskutēts, ja, piemēram, ir ārkārtēji apstākļi, kas apdraud valsti, un prezidenta tobrīd nav, kā tas notika pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā, tad gan Saeimas priekšsēdētājam varētu interpretēt plašākas pilnvaras. Taču tās ir ārkārtas un īpašas izņēmumu situācijas, par kādām šodien nav runas. Kamēr Valsts prezidents ir un viņš ir pie pilnas apziņas un spriestspējīgs, Saeimas priekšsēdētāja pilnvaras nevar nekādā veidā būtiski pieaugt. Turklāt jāatceras, ka ir divi būtiski lēmumi – premjera nominēšana un Saeimas atlaišana, kur nav pat iespējamās diskusijas par to, ka šīs lietas Valsts prezidenta vietā varētu īstenot Saeimas priekšsēdētājs. Šobrīd gan publiski izskan spekulācijas, pie kurām nonākts ar primitīvu – gramatisku tiesību normu interpretāciju, ka Saeimas priekšsēdētājs var nosaukt nākamo premjeru. Kategoriski nevar! Tas ir jautājums, kur nepieciešama rīcības brīvība un par kuru Valsts prezidents, un tieši viņš kā valsts galva, personīgi nes politisko atbildību.

Jautājumā par Valsts prezidenta pilnvarām aizsardzības jomā nav bažu, jo šie jautājumi ir regulēti Nacionālās drošības likumā un attiecīgajos plānos. Ja Valsts prezidents objektīvu iemeslu dēļ nespētu parakstīt kādu neatliekamu dokumentu un valsts būtu apdraudēta, to varētu izdarīt arī Saeimas priekšsēdētājs. Turklāt Latvija būtiskākās pilnvaras valsts apdraudējuma praktiskai novēršanai tomēr ir koncentrētas Ministru kabineta un tam padoto institūciju pilnvarās.

Nereti jautā, cik gan ilgi šāds stāvoklis var turpināties, proti, ka Valsts prezidents ir jāaizvieto. Likumos tas nav regulēts jautājums, un, ciktāl Saeimai tas šķiet pieņemami, tik ilgi tas arī notiek. Ja Saeimai, piemēram, šķīstu, ka pusgads vai gads ir par ilgu, tad tā var ievēlēt jaunu Valsts prezidentu. Tas savukārt ir vienīgi paša parlamenta izvērtēšanas jautājums.

Šobrīd izskan arī pārdomas par to, kas notiks, ja premjera amatam nominētais Māris Kučinskis neizveidos valdību, – kurš nominēs nākamo premjera amata kandidātu? Te nekādu problēmu neredzu, jo Valsts prezidents, arī būdams stacionārā, var parakstīt lēmumu par jauna premjera nomināciju. Problēmas rastos vienīgi tad, ja prezidents vispār nebūtu sasniedzams, turklāt ilgstoši. Šādā situācijā es sacītu, ka arī tad, piemēram, premjera nominēšana nepāriet uz Saeimas priekšsēdētāju, bet gan drīzāk būtu jāvēl jauns Valsts prezidents. Turklāt Ministru kabineta iekārtas likumā ir vēl cita iespēja paredzēta – Saeima var apstiprināt pagaidu valdību bez prezidenta ziņas.

Gan juridiskajā literatūrā, gan praksē šīs visas krīzes situācijas ir analizētas un risinājumi tām ir rasti, tādēļ viss ir saprotams un skaidrs. Ir divi galvenie kritēriji, kas šo kārtību noteic, proti, Valsts prezidenta stāvoklis un lēmuma neatliekamība jeb Satversmes 52. panta izpratnē – ciktāl tad Valsts prezidents objektīvi ir aizkavēts pildīt savus pienākumus. Neesam prezidentāla republika, un mums nav tā, ka viss ir atkarīgs no Valsts prezidenta. Satversme dod atbildes.

Asoc.prof. Dr.iur. **Annija Kārklīņa**,
LU Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātnu katedras vadītāja

Latvijas Republikas Satversme, salīdzinot ar citu valstu konstitūcijām, neparedz detalizētu regulējumu par Valsts prezidenta vietas izpildītāja kompetencēm un to, kā rīkoties gadījumā, ja arī Saeimas priekšsēdētājs nespētu veikt šos pienākumus. Šajā gadījumā atbildes var rast tiesību doktrīnā un konstitucionālajās paražās. Latvijas tiesību zinātnē laika gaitā izskanējuši dažādi viedokļi par Valsts prezidenta vietas izpildīšanas apjomu. Šādas viedokļu dažādības izskaidrojamas arī ar visai atšķirīgajiem faktiskajiem apstākļiem, kādos ir notikušas diskusijas par prezidenta vietas izpildīšanu (piemēram, jautājums par vietas izpildīšanu var tikt atšķirīgi skatīts atkarībā no tā, vai Valsts prezidents ir tikai uz īsu laiku izbraucis ārpus valsts vai ir nedaudz apslimis, vai arī situācija ir daudz sarežģītāka un neprognozējamāka, kad, piemēram, prezidents nav pie apziņas vai būtu

miris, kā tas bija 1927. gadā, kad sava pilnvaru termiņa laikā nomira Valsts prezidents J. Čakste).

Līdz šim tiesību zinātnē precīzi ir ticis secināts, ka prezidenta vietas izpildīšana nenozīmē visu prezidenta funkciju izpildīšanu – t.i., ka Valsts prezidenta vietas izpildītājs veic tādas funkcijas, kurās nav nepieciešams ieskaits jeb prezidenta subjektīvās gribas izpaušana. Līdz šim praksē bieži ir izmantotas Saeimas priekšsēdētāja kā Valsts prezidenta vietas izpildītāja tiesības izsludināt likumus, tāpat plašu atbalstu ir guvis viedoklis, ka Saeimas priekšsēdētājs būtu tiesīgs apturēt likuma publicēšanu Satversmes 72. panta kārtībā, ja to prasītu 1/3 Saeimas locekļu. Manuprāt, Satversmē ir vēl vairākas tiesības, kuras būtu tiesīgs īstenot Saeimas priekšsēdētājs, izpildot Valsts prezidenta vietu, piemēram, no Satversmes 41. panta izrietošās tiesības reprezentēt valsti, pieņemt citu valstu diplomātiskos pārstāvjus, kā arī pieņemt Saeimas apstiprināto tiesnešu zvērestus. Līdzīgi arī gadījumā, ja 1/10 vēlētāju saskaņā ar Satversmes 78. pantu būtu pilnībā izstrādājusi likumprojektu, neredzu šķēršļus, ka tauta to iesniegtu Valsts prezidenta vietas izpildītājam, kurš to savukārt nodotu Saeimā.

Protams, vietas izpildītājam nebūtu tiesības veikt tādas funkcijas kā, piemēram, Saeimas atļaušanas ierosināšanu, Ministru prezidenta uzaicināšanu, jo šie pienākumi faktiski nozīmētu prezidenta vietas izpildītāja aktīvu iesaistīšanos politikā un varētu novest pie tā, ka Saeimas priekšsēdētājs sāk aktīvi īstenot savu politisko kursu. ■

VALSTS PREZIDENTA VESELĪBA: DIVAS SLIMNĪCAS UN DIVAS ATŠKIRĪGAS REAKCIJAS

Santa Slokenberga, LL.M., LL.D cand.

Pagājušās nedēļas ziņu aktualitāte: prezidenta Raimonda Vējoņa veselības stāvoklis.

Ārstniecībā iesaistītas divas ārstniecības iestādes, bet seko krasi atšķirīga rīcība. Ja Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca apstiprināja faktu par prezidenta stacionēšanu,¹ bet atteicās sniegt detalizētu informāciju par prezidenta veselības stāvokli, Paula Stradiņa klīniskās universitātes slimnīcas personāls sniedz detalizētas ziņas. Visi esam informēti par sirds vārsta problēmām, operācijas specifiskām un darbībām tās ietvaros, kā arī aprūpi pēc tam.² Kādēļ tā?

Ar tālāk izklāstītajām pārdomām netiek noliegta sabiedrības interese par šādām ziņām vai vajadzība zināt, kā arī nepieciešamība pēc jautājuma reglamentēšanas nacionālajā tiesiskajā regulējumā, bet gan pārdomāts informācijas izpaušanas tiesiskais pamats atbilstoši spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam.

Par likuma “Par valsts noslēpumu” piemērojamību

Likuma “Par valsts noslēpumu” 5. panta 6. punkts aizliedz piešķirt valsts noslēpuma statusu un ierobežot pieejamību informācijai par valsts vadītāju veselības stāvokli. Citiem vārdiem – tas aizliedz informāciju par prezidenta veselības stāvokli iekļaut Ministru kabineta apstiprinātajā sarakstā, kuras nozaušanās vai nelikumīga izpaušana var nodarīt kaitējumu kādai no aizsargātajām interesēm,³ un paredzēt tai valsts noslēpuma aizsardzību.⁴

Likuma mērķis ir formulēt valsts noslēpuma jēdzienu, noteikt tā glabāšanas un izmantošanas kārtību, kā arī aizsardzību.⁵ Par to, kas var būt valsts noslēpuma objekts, lemj Ministru kabinets.⁶ Likuma 4. panta otrā daļa satur uzskaitījumu ar informāciju, kas ir atzīstama par valsts noslēpumu un nav iekļaujama Ministru kabineta apstiprinātajā informācijas un citu par valsts noslēpumu atzīstamo objektu sarakstā. Šī paša likuma 5. pants, kas iepriekš izklāstīts prezidenta veselības kontekstā, paredz informāciju, kura nav iekļaujama tieši (tikai un

vienīgi) norādītajā sarakstā. Tas nozīmē, ka Ministru kabinetam nav tiesības lemt, ka informācija par prezidenta veselības stāvokli ir pakļauta kompetentu valsts institūciju un to amatpersonu realizētai aizsardzībai.⁷ Citiem vārdiem – likuma pants, kas šobrīd kļuvis aktuāls, attiecas uz Ministru kabinetu, ko neieklāut sarakstā un attiecīgi kam neparedzēt īpašus aizsardzības pasākumus. Nav turpmāk jāizvērtē, vai, “pamatojoties uz šo likumu”, sabiedrībai varētu būt noteikta interese vai pat medijos izskanējušās “tiesības zināt” par prezidenta veselības stāvokli.

Par Pacientu tiesību likuma piemērojamību

Prezidents, ja viņš ir vērsies pēc veselības aprūpes pakalpojumiem vai saņem tos, ir uzskatāms par pacientu Ārstniecības likuma 1. panta 11. punkta izpratnē. Prezidenta kā pacienta datus aizsargā Pacientu tiesību likuma 10. pants. Šī panta pirmā daļa nosaka, ka “informācija, kas attiecas uz identificētu vai identificējamu pacientu, ir aizsargājama saskaņā ar fizisko personu datu aizsardzību regulējošiem normatīvajiem aktiem”. Savukārt šī panta otrā daļa nosaka, ka “informāciju par pacientu drīkst izpaust tikai ar viņa rakstveida piekrišanu vai gadījumos, kas noteikti šajā likumā”.

Tādējādi, pirmkārt, informācija būtu izpaužama, ja prezidents izpaušanai rakstveidā ir piekritis, un tiktāl, ciktāl prezidents tam ir piekritis. Ja šis piekrišanas nav, aktuāli ir abi pārējie nosacījumi un jautājumi, vai ārstniecības iestādēm ir jāsniedz informācija par prezidenta veselības stāvokli sabiedrībai atbilstoši Pacientu tiesību likuma 10. pantam vai Fizisko personu datu aizsardzības likumam.

Pacientu tiesību likuma 10. panta piektā daļa norāda tās iestādes un personas, kuras ir tiesīgas saņemt informāciju par pacientu. Starp likumā norādītajām iestādēm un personām nav nedz mediju, nedz sabiedrības. Šis saraksts ir uzskatāms par izsmēlošu un ir papildināms tikai ar likumdevēja izdarītiem grozījumiem likumā.⁸

Fizisko personu datu aizsardzības likuma izpratnē prezidents ir datu subjekts, informācija par viņa veselības stāvokli – personas dati, šajā gadījumā sensitīvie dati, kas ir īpaša datu kategorija. Likuma 11. pants aizliedz sensitīvo datu apstrādi, izņemot 13 specifiskus gadījumus. Starp gadījumiem ir norādīti šādi:

- datu subjekts ir devis rakstveida piekrišanu savu sensitīvo datu apstrādei;
- personas datu apstrāde ir nepieciešama, lai aizsargātu datu subjekta vai citas personas dzīvību un veselību, un datu subjekts tiesiski vai fiziski nav spējīgs dot savu piekrišanu;
- personas datu apstrāde ir nepieciešama ārstniecības vajadzībām, veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai.

Starp izņēmumiem šajā pantā un arī citos Fizisko personu datu aizsardzības likuma pantos nav atrodamas tādas normas, kuras atļautu izdarīt izņēmumu attiecībā uz informāciju par prezidenta veselības stāvokli viņa statusa dēļ.

Prezidenta dati ir apstrādājami tikai veselības aprūpes vajadzībām tiktāl, ciktāl šie dati ir nepieciešami. Citiem vārdiem – personām, kuras nav iesaistītas prezidenta ārstniecībā un kurām nav no Fizisko personu datu aizsardzības likuma izrietošas apstrādes tiesības, nav pieļaujams veikt jebkādas darbības ar personas datiem, ieskaitot datu vākšanu, reģistrēšanu, ievadišanu, glabāšanu, sakārtošanu, pārveidošanu, izmantošanu, nodošanu, pārraidīšanu un izpaušanu, bloķēšanu vai dzēšanu, piemēram – ielūkošanos medicīnas ierakstos⁹ un apspriešanos ar masu medijiem. Tām, kurām šādas tiesības ir, tikai un vienīgi tiktāl, ciktāl tas nepieciešams viņu profesionālo funkciju izpildei prezidenta veselības sakarā, piemēram, ārstniecībai un veselības aprūpes pakalpojumu administrācijai, lai saņemtu samaksu no Nacionālā veselības dienesta par sniegtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem.

Datu apstrāde veselības vajadzībām neietver sabiedrības informēšanu. Lai informētu sabiedrību, ievērojot pašreiz spēkā esošo tiesisko regulējumu, ir nepieciešama prezidenta piekrišana. Aktuāls ir jautājums, vai ārstniecības iestāde, kura šobrīd aktīvi publisko informāciju par prezidenta veselību, šādu piekrišanu ir saņēmusi. Tāpat, vai šāda piekrišana ir attiecināma uz specifiskām ārstniecības personām, kuras sniedz intervijas medijiem. Vai un ciktāl šis darbības ir savienojamas ar Pacientu tiesību likuma un Fizisko personu datu aizsardzības likuma normām, ir kompetento iestāžu kompetence.

Prezidents kā publiska persona, prezidenta privātā dzīve un mediji

Ir nenoliedzami, ka prezidentam kā ikvienam citam ir tiesības uz pamattiesību aizsardzību, tostarp viņa privāto dzīvi, konkrēti, datu par veselību aizsardzību.¹⁰ Šāda aizsardzība ir ietverta ECPAK 8. pantā, kā arī ES Pamattiesību hartas 7. un 8. pantā. Vārda un informācijas brīvība (ar ko šobrīd “izklaidējas” masu mediji) ir tāpat aizsargātas – ar ECPAK 10. pantu un ES Pamattiesību hartas 11. pantu. Divas tiesību sistēmas un divas (faktiski 2,5 tiesības, jo ES Pamattiesību hartā tiesības uz datu aizsardzību ir nošķirtas no privātās dzīves) konfliktējošas tiesības nenoliedzami prasītu atsevišķu izvērtējumu par to, kā tās balansējamas. Šobrīd tas nav nepieciešams, jo nav zināms, vai prezidents ir devis savu piekrišanu informācijas par savu veselības stāvokli izpaušanai. Vien ņemot vērā, ka iepriekš jau secināts, ka likums neparedz tiesības sabiedrībai pieprasīt informāciju, bet pieļauj vien šādu iespēju saņemt pie nosacījuma, ka prezidents ir sniedzis savu piekrišanu, jāautā, vai prezidentam ir tiesības uz privāto dzīvi *per se*, ņemot vērā viņa publisko statusu. Tā noskaidrošanai ir lietderīgi atsaukt atmiņā ECT nolēmumu lietā *von Hannover v. Germany* (Nr. 2),

kur ECT secināja, ka pat publiskām personām ir tiesiskā paļāvība par viņu privātās dzīves aizsardzību.¹¹ Lai arī konkrētajā lietā ECT pārkāpumu neatrada, lietas pamatā bija privātuma aizsardzība fotogrāfiju izmantošanas kontekstā, nevis personas datu par veselību kontekstā, kuru aizsardzība ir īpaši svarīga, lai saglabātu uzticību medicīnas profesiju pārstāvjiem.¹²

Kopsavilkums

Informācija par Valsts prezidenta veselības stāvokli nav padarāma par valsts noslēpumu, piešķirot šai informācijai īpašu likumā paredzēto aizsardzību. Likums “Par valsts noslēpumu” neizslēdz pacienta tiesību un datu aizsardzību reglamentējošo normatīvo aktu piemērojamību. Tas nereglamentē, vai un ciktāl ārstniecības iestādēm ir tiesības izpaust informāciju par prezidenta veselības stāvokli masu medijiem un sabiedrībai, kā arī sabiedrībai tiesības uz šādu informāciju. Šis likums 5. panta kontekstā attiecas uz Ministru kabinetu un nosaka informāciju, kuru neiekļaut sarakstā un attiecīgi kurai neparedzēt īpašus aizsardzības pasākumus.

Prezidenta kā pacienta datus aizsargā Pacientu tiesību likuma 10. pants, kas nozīmē, ka informācijas par Valsts prezidenta veselību izpaušana ir vērtējama pacienta tiesību kontekstā. No Pacienta tiesību likuma, lasot to korelācijā ar Fizisko personu datu aizsardzības likumu, izriet, ka dati nav izpaužami personām, kurām no likuma neizriet tiesības tos saņemt, tostarp sabiedrībai vai medijiem, izņemot, ja prezidents tam ir rakstveidā piekritis. Visos citos gadījumos ir vērtējams, vai ir notikusi tāda iejaukšanās prezidenta privātajā dzīvē, kas nav saskaņā ar likumu.

Teorētiski ārstniecības iestādei, kura apstiprināja faktu par prezidenta stacionēšanu, varētu nebūt bijusi šāda atļauja datus izpaust, bet ārstniecības iestādei, kura sniedz ļoti detalizētas ziņas par prezidenta veselības stāvokli, varētu būt šāda atļauja. Tomēr, ja hipotēze attiecībā uz pēdējo neizpildās, tiesiska pamata uz ārstniecības iestādes pašas iniciatīvas informēt sabiedrību nav. ■

¹ Vējonis šorīt nogādāts Gailezera slimnīcā. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/vejonis-sorit-nogadats-gailezera-slimnica.d?id=46957025> [skatīts 21.01.2016.]; Vējonis šorīt nogādāts Gailezera slimnīcā. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/592302-vejonis_sorit_nogadats_gailezera_slimnica [skatīts 21.01.2016.].

² Ārsti pieņem lēmumu saistībā ar Vējona veselības stāvokli. Pieejams: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/arsti-pienem-lemumu-saistiba-ar-vejona-veselibas-stavokli/718407> [skatīts 21.01.2016.]; Valsts prezidents pašlaik tiek turēts medikamentozā miegā, stāvoklis apmierinošs. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/592701-valsts-prezidents_paslaik_tiek_turets_medikamentozā_miegā_stavoklis_apmierinoss [skatīts 21.01.2016.]; Medikāli varētu sniegt plašāku informāciju par Vējona veselības stāvokli. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/592724-medikli_varētu_sniegt_plasaku_informaciju_par_vejona-veselibas_stavokli [skatīts 21.01.2016.].

³ Par valsts noslēpumu: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 29.10.1996., Nr. 181 (666), 2. panta pirmā daļa.

⁴ Turpat, 7. pants.

⁵ Turpat, 1. panta pirmā daļa.

⁶ Turpat, 4. panta pirmā daļa.

⁷ Turpat, 7. panta pirmā daļa.

⁸ Satversmes tiesas 2011. gada 14. marta spriedums lietā Nr. 2010-51-01. Latvijas Vēstnesis, 16.03.2011., Nr. 42 (4440).

⁹ 2008. gada 17. jūlija Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 20511/03 l. v. Finland.

¹⁰ Dati par veselību ir ECPAK 8. panta tvērumā, piemēram, 1997. gada 25. februāra Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 22009/93 Z. v. Finland, arī 1997. gada 27. augusta Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 20837/92 M.S. v. Sweden.

¹¹ 2012. gada 7. februāra Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 40660/08 60641/08 von Hannover v. Germany [97].

¹² Piem., 2014. gada 29. aprīļa Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 52019/07 L.H. v. Latvia [56].